

Yhdysvaltojen toimet ilmatorjuntaohjusten hankinnan estämiseksi

Suomen hallitus esitti helmikuussa 1962 Ison-Britannian hallitukselle Pariisiin rauhansopimukseen sisältyvän ohjusten hankintakiellon uutta tulkintaa, jonka mukaan sallittaisiin puolustukselliset ohjukset. Lähinnä oli kysymys ilmatorjuntaohjuksista. Englanti pyysi tärkeimmältä liittolaismaaltaan Yhdysvalloilta asiaan kannanottoa. Washingtonista tuli vastaus 10. maaliskuuta niin jyrkän kielteisellä nootilla, että Englannin suurlähettiläs joutui kirjoittamaan lähetteeseen: "Yhdysvaltojen ulkoministeriön johtopäätökset tuottavat pettymyksen ja herättävät epäilemättä synkkiä kysymyksiä tulevaisuuden suhteen."

Yhdysvaltojen nootissa esitettiin kuuden sivun mittaisella muistiolla poliittisia ja sotilaallisia syytä kieltävälle vastaukselle. Poliittisesti ongelmaksi todettiin, että presidentti Kekkonen oli liukunut yhä voimakkaammin Neuvostoliiton vaikutuksen alaiseksi. Sotilaallisesti ohjukset muodostivat vaaran Yhdysvaltojen strategisten ilmavoimien pommikoneille, joiden reitit kulkivat Suomen yli. Neuvostoliitto voisi painostaa Suomea asettamaan uusilla kaukovalvontatutkilla ja ohjuksilla varustetun ilmapuolustusjärjestelmän oman puolustuksensa jatkeeksi. Ei siis ollut mitään syytä antaa Neuvostoliitolle tätä etua sallimalla Suomen hankkia ohjuksia.

Englannissa ei hyväksytty Yhdysvaltojen kielteistä asennetta, mutta toisaalta nopeaa ratkaisuakaan ei voitu tehdä. Ulkoministerit neuvottelivat lähikuukausina asiasta useita kertoja ilman mainittavaa tulosta. Yhdysvaltojen kanta pysyi jyrkkänä. Neuvottelussa 25.6. ulkoministeri Dean Rusk sanoi ulkoministeri lordi Homelle, että suomalaiset käyttäisivät ohjuksia vain lännen koneita vastaan.

Suomen Washingtonin suurlähettiläälle R.R. Seppälälle Rusk oli esittänyt jo toukokuun lopulla kysymyksen: "Ketä vastaan niitä tarvitaan?" Seppälä raportoi Ruskin sanoneen, että "ohjuksien ostokysymys herättää hänessä sekä poliittisia että teknillisiä arveluja". Sitten hän jatkoi: "Rusk huomautti yhä uudelleen kysyvänsä itseltään, ketä vastaan ohjukset suunnataan, johon vastasin, että me tarvitsemme aseistusta neutraliteettimme puolustamiseen ja osoittaaksemme, että siihen pystymme."

Yhdysvallat ryhtyi suoraan toimintaan myös Suomessa. Helsingissä toiminut suurlähettiläs Gufler ja paikallinen CIA:n edustusto tarjosivat presidentti Kekkoselle merkittäviä sotilasmateriaalin toimituksia edulliseen hintaan, jos suomalaiset vain luopuisivat hankkimasta ilmatorjuntaohjuksia Neuvostoliitosta.

Presidentti Kekkonen päätti heinäkuussa luopua kokonaan ilmatorjuntaohjusten hankinnasta, kun hän oli päässyt selville asiaan liittyvistä riskeistä. Kekkonen ratkaisu oli perusteltu, sillä Suomella ei ollut varaa ajautua konfliktiin Yhdysvaltojen kanssa.

Suomen diplomatia jatkoi edelleen ponnisteluja rauhansopimuksen ohjuskiellon kumoamiseksi. Englantilaisille oli jo keväällä selvitetty yksityiskohtaisesti, mitä Moskovasta oli tilattu, ja nämä tiedot menivät myös Yhdysvaltoihin.

Yhdysvaltojen kielteinen kanta ohjustulkintaan ei muuttunut, joten Englannin hallitus päätti toimia yksin. Suomen hallitukselle toimitettiin 2. lokakuuta tieto Englannin suostumisesta rauhansopimuksen tulkintaan puolustukselliset ohjukset sallivaksi mutta salaisella ehdolla, että aikanaan hankittavat ilmatorjuntaohjukset tulisi käyttää vain suurten kaupunkien suojaksi ja niitä pitäisi hankkia saman verran idästä ja lännestä.

Yhdysvallat protestoi vielä joulukuussa Englannin tekemää ohjustulkintaa ja sen perusteella solmittua Vigilant-panssarintorjuntaohjusten kauppaa vastaan, ja myös Kanada amerikkalaisten painostuksesta jarrutti yhä suostumuksen antamista. Vuodenvaihteessa hanke ohjustulkinnan aikaansaamiseksi vihdoinkin ratkesi Suomelle myönteisesti.

Julkisuuteen kolmen vuosikymmenen kuluttua saatetut asiakirjat kertovat, että läntiset suurvallat taipuivat rauhansopimuksen tulkintaan pitkin hampain. Yhdysvallat ei hyväksynyt Englannin hallituksen esittämiä näkökohtia vaan asetti omat strategiset etunsa tärkeämmälle sijalle ja jarrutti myönnytyksiä viimeiseen saakka.

Perusteluina kiivaaseen vastustukseen Yhdysvalloilla olivat erityisesti sotilaalliset syyt, jotka vaativat pommikoneiden ylilennon turvaamista mahdollisen sodan sattuessa. Sen päämäärän hyväksi oltiin valmiit tekemään mitä tahansa.

Amerikkalaiset pelkäsivät, että Suomen hankkimat ohjukset tulisivat Neuvostoliiton ilmapuolustuksen jatkeeksi. Niiden tehokkuudesta oli saatu näyttö, kun korkealla lentänyt tiedustelukone U-2 pudotettiin toukokuussa 1960. Strategisten ilmavoimien pääkalustona olleet B 47 -koneet olivat alttiina ohjustorjunnalle. Yhdysvalloissa sen sijaan arvioitiin, ettei torjuntahävittäjistä ollut suurta vaaraa, varsinkin kun niiden mukana ei ollut tulossa venäläisiä neuvonantajia. Amerikkalaisten tiedustelu oli selvittänyt, että Suomeen oli tilattu MiG 21 F-hävittäjiä, jotka eivät kyenneet uhkaamaan pimeällä lentäviä pommikoneita.

Muutaman vuoden kuluttua tilanne muuttui muutenkin, kun strategisten ydinaseiden tärkein iskuvoima siirrettiin pommikoneista korkealla lentäviin mannertenvälisiin ohjuksiin. Silloin välialueella sijaitsevien maiden merkitys väheni, joten Suomikin jäi 1960-luvun puolivälissä "katveeseen". Samalla Suomen turvallisuuspoliittinen asema parani selvästi.

Lähteet: Pekka Visuri, Idän ja lännen välissä – puolustuspolitiikka presidentti Kekkonen kaudella (2. p. 2010), s. 97-108 ja siinä mainitut asiakirjat; Pekka Visuri, Puolustusvoimat kylmässä sodassa (1994), s. 200 – 204; Yhdysvaltojen asetarjouksesta lähemmin Pertti Salminen, Puolueettomuuden nimeen (1995), s. 145 - 187, Timo Soikkanen, Presidentin ministeriö (2003), s. 249 - 251, Juhani Suomi, Presidentti (1994), s. 66 - 78 ja ohjuskysymystä koskevat muistiot Urho Kekkonen vuosikirja 1962, UK-arkisto, Orimattila.